

**«BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA O'QISH
SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISH»**

*Farg'ona viloyati Qo'shtepa tumani
36-maktabning boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Xolmirzayeva Mahliyo Adhamjon qizi*

Annontatsiya: Ushbu metodik tavsiyada boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'qish savodxonligini rivojlantirish to'g'risida fikr yuritilgan. O'quvchilarga ona tili va o'qish savodxonligi fanlarida interfaol va qiziqarli metodlar dars berish yo'llari haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: Boshlang'ich sinf, o'qish savodxonligi, o'qituvchi, o'quvchi, pedagogik.

So'nggi yillarda mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida ulkan iqtisodiy o'sish ko'rsatkichlariga erishilayotganligi barcha sohalarda malakali kadrlar va yetuk mutaxassilarga bo'lgan talabni yanada oshirmoqda. Bu o'z-o'zidan o'quvchilarimizning darslarga qiziqish xususiyatini oshirish va o'qituvchilarning har tomonlama ta'lim- tarbiyaga e'tiborini kuchaytirishni talab etadi. Yuqoridagi talablarning ta'lim tizimi uchun juda muhim ekanligi, aksariyat xorijiy davlatlardagi kabi ta'lim va fan sohalari rivojlanishini baholash va monitoring qilish orqali ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan ilg'or tajribalarni sohaga jalb qilish kerakligini anglatadi. Ta'lim sifati va samaradorligini oshirish yo'lida xorijiy ilg'or tajribalarni o'rganish, xalqaro standartlar talablarining joriy etilishi muhim ahamiyatga ega.

O'quvchi matnni to'g'ri, tez, tushunib o'qish, mazmunini o'zlashtirish bilan ilk bor o'qish darslarida yuzlashadi. O'qish darslari orqali o'quvchilarning Davlat ta'lim standarti (DTS) talablari bo'yicha o'zlashtirishlari ko'zda tutilgan o'quv-biluv ko'nikma-malakalari hamda bilimlarni egallashlariga yo'l ochiladi. Aynan o'qish ta'limida insonning, avvalo, o'zligini, qolaversa olamni anglashga boigan intilishlariga turtki beriladi. Shu maqsadda "O'qish kitobi" darsliklariga ona tabiat,

atrofimizni o'rab turgan olam, Vatanimiz tarixi va bugungi qiyofasi, kattalar va bolalar hayoti, mehnatsevarlik, istiqlol va milliy-ma'naviy qadriyatlar, xalqlar do'stligi va tinchlikkabi turli mavzular bo'yicha atroflicha tushunchalar berishga mo'ljallangan badiiy, axloqiy-ta'limiy, ilmiy-ommabop asarlar kiritiladi. O'qish darslari savod o'rgatish davrida o'quvchilarni bo'g'in, so'z va gaplar bilan tanishtirish va ularni o'qish, rasmlar asosida hikoya qilish tarzida uyushtirilsa, o'qish texnikasi egallangandan so'ng o'qish muayyan mavzular bo'yicha tanlangan badiiy, ilmiy ommabop matnlar yuzasidan olib boriladi

"Kichik maktab yoshi - bu bolaning hayotidagi olti yoshdan o'n yoshgacha bo'lgan davr, u boshlang'ich maktabda o'qiyotgan paytidir." "Bu davrda o'qitish inson shakllanadigan asosiy faoliyatdir." Boshlang'ich sinflarda bolalar fanlarning

boshlanishini o'rganishni boshlaydilar. Ushbu bosqichda psixikaning intellektual va bilim doirasi asosan rivojlanmoqda. Ushbu bosqichda ko'plab aqliy yangi shakllanishlar paydo bo'ladi, eskilari yaxshilanadi va rivojlanadi. "Maktab davri kognitiv funktsiyalarning intensiv rivojlanishi, hissiy-idrok etish, fikrlash, mnemonik va boshqalar bilan ajralib turadi".

O'qish - bu keyingi o'rganish uchun zarur bo'lgan yangi bilimlarni olish vositasi. O'qishni o'rganmagan yoki kam o'qiydigan talaba muvaffaqiyatli bilim ololmaydi. Axir, maktabda o'qish jarayoni har doim bolalarning mustaqil ishlashini, birinchi navbatda kitob ustida ishlashni nazarda tutadi. O'quvchilar tomonidan o'qish texnikasini etarli darajada o'zlashtirmaslik, eng muhimi o'qilganlarni tushunish qobiliyati o'quv ishlarida jiddiy qiyinchiliklar bilan birga keladi, bu esa o'quv qobiliyatsizligini keltirib chiqaradi. O'qishni o'rgatish muammosi pedagogik jarayonning eng muhim muammolaridan biri bo'lib, u doimo psixologlar va o'qituvchilar e'tiborini jalb qilib kelgan. Boshlang'ich maktabda o'tkaziladigan diagnostik tasvirlar o'qish qobiliyatlarini shakllantirishni nafaqat tezlik mezonlari (daqiqada so'zlar soni) yordamida, balki o'qishni tushunishni baholashni ham nazarda tutishiga qaramay, ko'plab o'qituvchilar uchun birinchi mezon asosiy hisoblanadi. Psixolog L.V. Shibaeva, o'qituvchi boshlang'ich maktabda g'amxo'rlik

qiladigan o'qish texnikasi o'rnatilgan deb hisoblanadi va o'qish madaniy qadriyat maqomiga ega bo'lgan to'laqonli faoliyat sifatida rivojlanmaydi.

Yangi ta'lim standartlari doirasidagi o'qish kompetensiyasi umuminsoniy ta'lim harakatlarini anglatadi va uni shakllantirish vositalaridan biri AKT texnologiyalaridan foydalanish hisoblanadi. Rivojlangan o'qish qobiliyatiga ega talaba nimani o'qishni biladi (adabiyot olamiga yo'naltirilgan), qanday qilib o'qishni biladi (o'qiganini etarlicha idrok etadi), badiiy texnika haqidagi g'oyalarga, uning didi va hissiyotlariga qarab. O'quvchining kompetensiyasi, adabiyotni idrok etish madaniyati, badiiy matnning obrazli mohiyatini tushunishga asoslanadi va og'zaki obrazlar tilini egallashni, asosiy adabiy tushunchalar tizimidagi yo'nalishni o'z ichiga oladi. Badiiy o'qish darslarini o'tkazishda o'qituvchilar o'quvchilarning o'qish tajribasini to'plash, o'qiganlarining ma'nosini anglash asosida o'qish texnikasini rivojlantirish, adabiyot, rasm, musiqa asarlarini taqqoslashni o'rgatishlari va doimiy o'qish istagini tarbiyalashlari kerak. O'qish qobiliyatini shakllantirish, biz bolalarni mualliflar, ularning pozitsiyalari bilan tanishtiramiz, bu asosan ularning asarlarida ifodalanadi. Biz bolalarni matnlarni taqqoslashga, badiiy ifoda vositalari bilan tanishtirishga, so'z bilan ehtiyot bo'lishga o'rgatamiz. O'qish darslari uchun tanlangan mavzular o'quvchilarga kundalik hayot, mustaqillikni mustahkamlash va insoniy munosabatlar bo'yicha ham bilim va tarbiya berishni ko'zda tutadi. Bular ichida istiqloq, vatan, ma'naviyat va tabiat haqidagi mavzular alohida ajralib turadi. Ulardan ko'zlangan maqsad o'zlikni anglash, istiqloq, vatan va tabiat bilan bog'liq tuyg'ularni uyg'otishdir. Shuni unutmaslik kerakki, har bir ta'limiy vazifani bajarishning aniq va ilmiy metodik usullari mavjud bo'lib, ular zamonaviy o'qitish usullari bilan boyitib borilmoqda. Bu vazifalar boshqalari bilan o'zaro bog'liq holda va sinfdan tashqari o'qish mashg'ulotlari jarayonida hal qilinadi. O'qish inson hayotida muhim ahamiyatga ega. O'qish orqali inson borliq, jamiyat haqida bilimga ega bo'ladi, o'qishni bilmagan odamning ko'zi ojiz kishidan farqi yo'q. Boshlang'ich sinfda o'qish faoliyati barcha predmet darslarida amalga oshiriladi. Lekin o'qishga o'rgatishning yo'l-yo'riqlarini oqish metodikasi ishlab chiqadi. O'qish metodikasining kichik yoshdagi o'quvchilarning umumiy rivojlanishi,

psixologiyasi, xususiy metodika sohasidagi yutuqlar borliq fanlar yutug'i asosida shakllanib boradi. Hozir maktablarda o'qish izohli o'qish metodida olib borilyapti. Izohli o'qishga keyingi ma'ruzalarda to'xtalamiz. O'qish darslarida o'quvchilar tabiat, jamiyat, unda yashovchi, kishilar xayoti, ularning o'tmishi, hozirgi yashash tarzi, mashhur kishilari haqida, vatanning tabiati, ob-havosi, boyliklari, hayvonot dunyosi va boshqalar haqidagi bilimlarni egallaydilar. Bilim olish jarayonida ularga nisbatan munosabat uyg'onadi. O'quvchilar aqliy faoliyatini zarur shartlar bilan ta'minlash uchun o'qituvchi kichik yoshdagi o'quvchilarning diqqat xususiyatlarini yaxshi bilishi kerak. O'quvchilarda tanlab hikoyalash malakasini hosil qilishga bo'shlang'ich sinf o'qish darslarida keng qo'llaniladigan meto'dik usullar yordam beradi. Bunda hikoya qismiga chizilgan rasm asosida hikoyalash; hikoyadagi bu voqeani tasvirlovchi rasm asosida hikoyalash; tanlab qayta hikoyalashni talab etadigan savollarga javob berish. Darslardagi ko'rgazma vositalari, tarqatma materiallar, turli o'yinlar o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini o'stirishda samarali usullar hisoblanadi. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilar o'yinlarni yaxshi ko'rish bilan birga o'yin orqali ba'zi qoidalarni juda tez o'zlashtirib, uni uzoq vaqt esda saqlab qoladi. Masalan: "Kim ko'p baliq tutadi?", "Bekinmachoq" o'yini, "Kim oshdi?", "Tovush tanitish" kabi o'yinlar mavjud. Bu o'yinlar kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda kata qiziqish uyg'otadi. O'yinni tashkil qilishda sinf partalarining qatoriga qarab, o'quvchilar guruhlarga bo'linadi. Masalan birinchi sinflarda M tovushini tanishtirishda quyidagi "Tovush tanitish" o'yinidan foydalaniladi. Ikkita o'quvchi M tovushi qatnashgan so'zlardan navbat bilan ayta boshlaydi. O'quvchilardan biri to'xtab qolgach, boshqa o'quvchi davom ettiradi. Bunday o'yinlar yordamida o'quvchilar mazkur tovushning so'z boshi, so'z o'rtasi va so'z oxirida kelishini anglab oladilar. "Kim oshdi?" o'yinini o'tkazishda o'qituvchi besh daqiqa ichida kim ko'p so'z o'qiy olishini tekshiradi. So'zlarni o'qishni boshlash va tugatish vaqtini o'qituvchi belgilaydi. Belgilangan vaqt ichida o'quvchilar ovoz chiqarib so'zlarni o'qiydilar va nechta so'z o'qiganlarini sanab beradilar. So'ralgan o'quvchi qaysi so'zga kelgani va shu so'zga necha so'z o'qiganini aytadi. Kichik yoshdagi o'quvchilarda diqqat tez o'sadi. Ixtiyorsiz diqqat

qiziqish bilan mustahkamlanishi sababli, har bir o'qituvchi o'z darsini qiziqarli va maroqli qilishga intiladi. Lekin shu narsani yodda tutish lozimki, o'quvchilarning diqqatini bevosita qiziqarli va maroqli bo'lmagan narsalarga ham qaratishga o'rgatish kerak. Chunki o'quvchida nozik va injiq diqqat paydo bo'lib qoladi. Ko'rgazmali idrok katta imkoniyatlarga ega. Eslab qolishda ko'rgazmalilikning o'zi emas, balki ularning nutq va amali faoliyat bilan birlashtirilishi yuqori samaradorlikka olib keladi. Yuqorida ta'kidlangan metodlardan tashqari, boshlang'ich sinf o'qish darslarida zamonaviy pedagogik texnologiya usullaridan "Aqliy hujum", "Tarmoqlash", "Guruhlar bilan ishlash", "Blis texnologiyasi" kabilardan ham foydalanish yaxshi samara beradi. Shuni ta'kidlab o'tish kerakki, har bir darsda qanday metoddan foydalanish, darsda qanday usullarni qollash o'qituvchi tomonidan oldindan belgilab olinishi va puxta ishlab chiqilishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. R. Safarova, M. G'ulomov, M. Inoyatova. Savod o'rgatish darslari, Toshkent 2012-yil "Tafakkur" nashriyoti.
2. O'qish 1-sinf o'qituvchilar uchun metodik qo'llanma, G. Boymurodova, X. Sattorova. Toshkent 2014-yil "Sharq" nashriyoti.
3. Sobirovna, U. M. (2022). Improving the educational system for children with disabilities. The Peerian Journal, 4, 20-22.
4. Sobirovna, U. M. (2022). MODERN APPROACHES TO EFFECTIVE ORGANIZATION OF TECHNOLOGY LESSONS.
5. Sobirovna, U. M. (2022). DIDACTIC PRINCIPLES OF EFFECTIVE ORGANIZATION OF TECHNOLOGY LESSONS.
6. Sobirovna, U. M. (2022). TEXNOLOGIYA FANI MASHG'ULOTLARINI SAMARALI TASHKIL ETISHDA SHARQ MUTAFAKKIRLARI ASARLARIDAN FOYDALANISH. World scientific research journal, 9(1), 220-224.